

nik banuen adiskide bat, erdaiduna da eta erderaz mintzatzen zan eta esaten zuen: «seriedad asnal». Nonbait astoak ez tute beifi ere parrerik egin (Bozak batera entzuten dira. Parreak).

Gaztelu: Nik gai onetan esango nuke izkera bizia bear dala, edozein gaietan bizitasuna bear dala.

A. Arrue: Zentzutasun zorrotz zailua, ortan dago umorismoa. Ala ere idazle asko, euskaldun idazleak, berez umoredunak izan eta idazten asten diranean, naiz gaia egokia izan umore piskat botatzeko, serio serio aritzen dira. Au da kontua.

Norbaitek: Gaiñera idazten «espontaneidad» esaten zaion ori galdu egiten da.

A. Arrue: Galdu. Beste izkuntzetan danak ez tute galtzen.

Gaztelu-k dio irakurle gutxi daudela eta eskoletan irakasteko modua lortu arte ez tuela uste parrerik egin ditekcanik. Arrue-k moztu egiten dio esanik programan jarri dan ezkeru umore gaia jo degula.

Norbaitek: Uste det umorismo fiña egiteko jabetasuna bear dala ta idazle geienak pentsatzen dute umorismo aldera jotzen badute lodia eta zakarra egingo dutela.

L. Mitxelena: Are geiago. Emen ezkeru konturatzen gauza batez, alegia, bi umorismo klase direla mea ta lodia eta ortaz gaiñera beste bi ere badaudela. Bat idazleak edo izlariak naita, oartuta egiten duena eta bestea oarkabez egiten duena, eta zoritxarrez euskal literaturan franko bada ortakoa. Esan nai dut, idazlea bere ustez jende guztia kupituko eta ukituko duelakoan ari delarik parre eragiten diona eta ori da beti kontuan idazleak eduki bear duen gauza, berak nai duena ez tala beti gertatzen, tiroa ez tala bear dan lekutik ateratzen askotan.

Eta onenbestez bukatzen da. Aita Joseba Intxausti-k artzen du aldia bere itzaldia irakurtzeko.

EUSKERAREN KULTURA BIDE BAT

Esan dezaizuedan: onerako zerbait idaz nezala eskatu zidatenean, Blondel'en Teodizea ematea erabaki nuen. Ez naiz euskalari, ta oker ez banago, emen euskalariak itz egin bear lukete. Onegatik aukeratu nizuen Blondel; baiña zuen gogoen borrero izan aurretik, arrazoiak eman bear

nizkizuela-ta, arrazoiak luzatu egin ziren. Gaurkoz, ba, konforma gaitezzen aitzaki auekin.

As nadin billera onetzaz zertxobait esaten. Euskalzaleen artean euskalariak soillik esan bear lukete beren eritzia, euskalariak edo euskararekiko lanetan dabiltzanek, beren alorrean dituzten eragozpen, beaztopo, jomuga ta gaiñerakoen berri emanaz. Ta euskalzaleak etorriko giñake euskalari ta euskal-langille oiei entzutera. Baiña onelako euskalari-euskalzale auen billerak aski ditugun galdetu nai nizueke. Bear ditugu oraingo onen antzekoak, baiña ez ote lirake bestelako batzuek ere eratu bear, entzule ta izlari berriekin? Urtero euskeraren inguruan antolatu oi direnok ez ditezke iñola bazter, aunitz arazo emen aska ta argi bailitezke; baztertu ez baiña bizkortu egin bear dira euskalzale geiago erakarriaz, ta aal dela, euskalzale ez direnak ere urbil dakizkigun.

Euskalzaleon billera auetan bi izlari-mota izan ditezke. Gaia euskera bera baldin bada, biltzar auetan irakatsi ta itz egiteko eskubidea euskalariet dagokie. Besteok itza ta pitza darizkigula ez gaitezke ibilli bear ainbat ezagutzen ez ditugun gaietan: artajorra bakoitzak bere soroan egin dezala. Ta euskerari buruz mintza bear bada, dakienak du bakarrik eskubide. Ez da aski apurtxo bat idazten jakitea. Kontuz sasi-jakintsu ta itz-lapiko biurtu aurretik! Izlariak gaia sakonki ezagutu bear du ta euskera euskalariak soillik ezagutzen dute bear den neurrian; gaiñerako euskalzaleak maitatu egiten du, baiña ezagutu, ez dugu sakonki ezagutzen. Ala ere ez dut ukatuko biltzar auetan itz egiteko euskalzaleek duten eskubidea, baiña ez euskeraren gaiñean, gure izkuntza nola zabaldu ditekene, t. a. baiño. Gaurko munduan eltze askotako burruntzali izan ditezken gizon gutxi dira. Marañón bat mediku egokia izan ziteken eta batera beste zenbait arlotan jakitun; baiña poligrafuak ez dira jaiotzen euriaren atzetik zizak bezela, banaka ta noizbeinka baiño. Onegatik euskaldun eta euskalzaleok gere zeregintxoak dugu, ta ortik kanpora sasi-arotzak izango gera beti, ez dugu zer irakatsirik.

Onela, ba: izkuntzari buruz diarduena, izkuntzalari izan dedilla ta ez politiku edo literatu utsa; euskal-literaturaz ari dena, Euskalerriko ta kanpoko literatura ezagutzen duena, ta euskerarekiko bidea erakutsi nai dutenak, lanbide orretan trebeak. Gaiñerakoak entzule ta elkarriketake onak gerta gaitezke, baiña aurrera jo nai badugu, muturrak autsiko ditugu lainoeta ta arkaitz artean. Bustiñezko eltzeari ez dagokio makil dantzara joatea.

Au da baitipat galdetu nai dizuedana: euskalari ez geran edo euskera-bizitzari dagozkion arazoetan ez gabiltzanek ez ote dugu itz egin ta gure

etxeko zelaietan bildu ditugun lore-sortak euskaldunei emateko biderik aurkituko? Euskalzale aunitzek ba-dute, zorionez, literaturari ta euskerari ez dagozkien zenbait gauza euskeraz emateko aalmenik, eta euskera tajuzkoan ezer jakingarririk ager dezakenari erreztasunak egokitu bear litzazkioke. Nik —etxetik asteko— euskerari buruz esan nitzazkenak barreiatu ditut (euskalari ez izanarren onetara ere ausartu egin bainaiz, etsenplu gaiztoak bultzata noski), ta euskal-literaturari buruz ez dakit, esateko, ezer. Ez naiz, beraz, bide oietatik ekiteko lain.

Euskeraren onerako itzaldi batzuek eman ditzazken euskalzale bakoitza ez diteke euskeraren inguru-marian ibiltzera beartu. Norberaren barne-deiari jarraitu bear diogu. Euskalzale askok ez dugu izkuntzalari izateko gogorik eta ez gaitzazke orretara iñork naitaez bultza, ez lanbide ori nardagarri zaigulako, baizik-eta barneak orretara ez garamazkielako. Euskarentzat gazte asko salbatu nai baditugu, euskera ez den beste zerbait eskeiñi bear zaie. Idazleak eta gizon bakoitzak bere aiurria du ta norbera bere irris eta ametsen txiru-lirura dabil dantzari; dei orri erantzungo ez balio, paltso arranoa litzake ta indarrak alperrikaltzen liarduke. Emen, eta onelakotsu billeretan mintzatzeko ikasia bear du izan batek, euskal-gaie-tan murgildua. Euskera ikasi ta ausnartu, ideiak iduki, bestela dozenerdi bat itzalditan agortuko da iturria. Gutxienik ere, izlaria izan bedi euskerari lagundu naiez ainbat egin bearretan sarturik dabillelako buruauste ta kezakak dituena. Euskalzale asko, berriz, oso bestela gabiltz: euskal-arazoez ez dugu ideia ta buruauste berririk. Euskeraren gaifnean itz egiten jarraitu bear banu, laister nintzake ni beintzat (Axular'ekin esateko) “esterila, defota, antzua, eta, haltza-oianaren bista bezala, fruitu-gabea”. Billera denak gure onen antzekoak balira, isildu egin bearko nuke; baiña gazterik zaartzea litzake ori. Euskalzale zenbaitentzat bide berriren bat bear da, ba.

Gaifera, entzuleen aldetik, nortzuek gatoz gure billera auetara? Denok ikusten duzue: euskalzaleok soillik, euskaldun arruntak ez baitira iristen areto onetara. Erri xumearentzat biltzar bereziak bear ditugu, euskaldun soillari zerbait zor diogu euskalzaleok. Erria erakarri bear dugu euskerazko billeretara; euskera-amua larrugorrian dela, ez dugu irabaziko, karnada gozoz jantzita baizik. Guk, emen, gure artean darabilzkigunak bost axola zaizkio erri arruntari. Entzule izan ditezken eta bear luketen euskaldun oiek ere biltzar berriak-edo eskatzen dituzte.

Kulturak ere beste ainbeste irrikatzen du. Il onen zortzian Arantzazu'ko egutegiak onela zion: “Gaur ez gera, Jainkoari eskerrak, Pirineon puntan dantzari dagoen erria. Zerbait geiago ere ba-gera. Folkloreak, soiñeko politikak ta dantza ariñak ez dute erria egiten. Kultura bear du gaur

edozein errik, burua jaso nai badu. Kultura, erriak irauin nai badu. Baita Euskalerrriak ere. Ezin kulturarik izan, bestalde, leitzen, irakurtzen ez duen erriak". Ori dena erdia egi, ta erdia gezur da; egin folkloreak, dantzak, kantak ere gure erria egiten dute, ori dena geugandik jaiio delako ta orren bidez aurpegi bat dugulako. Ori idatzi duenarentzat antumuil bat ongi ezagutu ta osatzea geiago ote da, ba, erriaren kantak artez kantatzea baiño? Ba-liteke ura baliagarriagoa izatez, baiña baliagarritasuna ta benetako baloreak ez dira beti elkarrekin ibiltzen. Pragmatista ez denak maiteago du erriaren bizitza-adierazle ori mundu guziko mekanika baiño, ezpirituaren oiartzuna baita ura. Baiña argi dagoena da: folklorea ta gere erri-etorkia gorde nai badiugu, aipaturiko kulturaren bear gorrian gera.

Ez il bai il gaudela, kultura, berebizikoa dugu salbaidetzat. Gure izkribruak txatxala-patxalazkoak ditugu ta etorkizuneko Euskalerrria kulturaduna izango da edo ez da izango. Ongi bearrean, geienik literaturari begira gaude, ta kultura (ots, bizitz-problematika ta jakintza) aztuxeak dauzkagu. Zer da, ba, zorieko kultura ori, galdetuko duzue. Onetan ere eztabaidak ditugu ta ez naiteke zeazki etsamiñatzen asi. Norbaitek, gurea Europa'ko errietan kultu'atsuenetakoa dela esan zuen; ez dugu, ba, (esan liteke) ikasi ta erriari irakatsi bear aundirik. Bai ta ez, gaizki ez banago, euskaldunaren giza'atortasuna-edo adierazi nai zuen ori zionak, eta emen aitaturiko kultura beste zerbait da. Leenik, gaurko mundua erretzen duen problematika. Euskal-bizitzak, euskerazko lanek bereziki, jaso ote dute Europa'ren izpiritu-giroa. Ez ote gera zerbait atzeraturik bizi? —Bigarrenez, giro orren ondotik, Europa'ren aurrerapen-gosea ta jakintza eman bear genituzke gure idazkietan. Gogo-giroa ta jakintza-aurrerapena, orra kultura bidea. Derrior-derriorrez artuko du Euskalerrria'k bide au, ta guk euskeraz ematen ez badiogu, Europa guzia gure izkuntzaren etsai izango da.

Euskal-itzaldi ta gaiek biltzen ez duten jendea, ez ote genuke gaurko gizonek desiratzen ditu-n gaiez erakarriko. Euskeraz direla-ta jendea agian urrundu egiten da; karnada berriarekin ez ote da arraintza oberik izango? Jakin-gurarik ba-du euskaldunak, baiña irrikatzen duen orixe aukeratu bear diogu. Nere jaioterrian, esate baterako, kultura-aldetik erdi-gizon-edo gera, ta zenbait gai entzutera bilduko litzakela gazte-sail bat esango nuke. Euskal-miñak bilduko ez lituzkenak, Fidel Castro'k zer egiten duen entzutera etorriko lirake.

Euskalzaleak oro leendik irabazita dauzkagu, ta, onela, jakin-naiak bultzatuko ditu guregana euskaldun soillak ere. Euskerak kulturaren aur-

ka burrukan bizi bear badu, bereak egin du. Kristo gizona salbatzeko gizon egin zitzaigun, mundutar bihurturik askatu zuen mundua. Guk ere orobat: euskera bizkortzeko kultura euskaldundu bear dugu; baiña euskera euskaldunongan bizi denez, euskaldunok gere buruak, adimenak, biotzak kulturaz orni ditzagun. Kulturaz ezer baliotsurik eman nai badugu, gere buruak gaurko joeraz ta kezkaz gurutzera ditzagun. Maiz, samin eta dolerez ekin bearko diogu gure eginkizunari, baiña bere garaian emango du frutu onik. Euskaltasuna ta euskaldun jatorraren sen ori murriz ez dakizkigun ia beti euskerara dugu joera makur bat; baiña, atrebentzia baterako, ez ote litzaiguke obe emendik zerbait galdu, bestetik irabaz ta erria salba dezagun? Egia, ez dago batere dilemarik, ez baitago biok batera ezin egiñik. Bata ta bestea bear ditugu. Adibidez, zer egin bear lukete euskalzale askok: gure artean argitaratu oi ditugun liburu oietako bati eldu ala Zubiri'ren "Naturaleza, Dios, Historia" deritzana irakurri? Aut-aut bat jartzekotan, nik ez nuke zalantzarik, bigarrenari elduko nioke, euskera berarentzat ere onuragarriago litzake-ta.

Izkuntzari izen ona, itzala, prestijioa eman bear diogu, izen ona ta itzala erriaren aurrean. Nik dakidanez, gure gaurko idazleetan nekez aurki liteke jakintza-idazle bikain bat. Nork ikasi ote du iñoiz gure izkuntza, jakintsu baten izkribuak irakurtzearren. Kierkegaard'rekin gertatu dena noiz jazoko ote zaigu guri?

Gaurko mundua geretu egin bear dugu; gogoak ernai ditugula, asko lor dezakegu ta noranai joan gaitezke. Euskalariak izkuntza-tresnak presta dezaizkigutela, berak bakarrik ez bada ere ta euskalzale bakoitzak bere lantegian buru ditzala bere lanak. Sor ditzagun euskaldun kultura-emai-leak. Europa-ko mundu onetan jaiotzen den mogimendu bakoitza euskeraz emateko espezialista bat bear litzake gutxienik. Eliza-barnean or dauzkagu, adibidez, Mundu Obeagoaren Mogimendua, Kristandade-Kursilluak, ta Eliza-kanpokoetatik nork eman lezazke Astronautika, Nuklear Fisika, Zinema-Klub oiek, Erlatibidade-teoria ta beste ainbat gauza. Auek guziak ta geiago erabilliaz, erria etorri egingo litzake ta bide batez euskerak bere itzala izango luke. Ez gaitezela, Jainkoarren, izkuntzaren golde, aitzur eta igitagiei lustrea ateratzen luzarogian jardun.

Beraz, euskeraz erabil ditezken eta bear ditugun gaiek ere biltzar edo zerbait berririk eskatzen dute. Euskera salbatzeko ez ditugu erriak maite dituen bideak besterik, bestelakoetatik ez baitigu erriak segiko. Izkuntzak ez du erria geiegi lilluratzen, beste zerbaitek baiño. Kulturaren banderari jarraituko dio agian, baiña izkuntzarenari ez dakit beste ainbeste egi-ten dion.

Nere arrazoiketa au geiegi luzatu zait, eta laburki azalduko dizuet nere amets bat:

LEENENGO: Euskaltzaindiaren ardurapean kultura au eman lezake ten izlari-talde batzuek sortu bear lirake. Bakoitzak sei-zazpi lagun izango litzuke, beste ainbeste espezialidadeetatik artuak.

BIGARREN: Erri txiki ta urietan kultura-itzaldi asteak eratu.

Gaiak: Espezialista bakoitzak aukeratuko luke, entzuleen bear ta naiak ezagutuaz. Biziak, egunekoak ta erriaren galdera ta buruausteei eran-tzunaz. Onela, txipiroiak argitara bezela, bilduko litzake jendea. Euskera-ren amodio platonikoak ezin duena interesak lortuko luke.

Jakintzak: Soziologia, artea, medizina, politika, teologia, filosofia, jakintza-aurrerapenak, kondaira, t. a.

Ekipo bakoitza erri askotatik pasa diteke ta onela, gaia bein prestatu ezkerero, dozenerdi bat erritan eman ezinik ez dago, negu-aldiko bospasei illetan egin liteke. Bakoitzaren eginkizun bakarra ori izango litzake: illean bein uri edo errixka batera iristea.

Nork eratu konferentzi oiek: errixka askotan apaizak bakarrik egin dezake ta Euskaltzaindiak orrela eskatuko balie, ongi artuko luketela uste dut gure bikario jaunak. Askotan Egintza katolikoak ta bestelako taldeek egin lezaketee, izan ere (besterik ezean) onelako itzaldi-sail batek presta-tzen duen elkarteari mesede egiten dio. Baiña aal dela, lan au ez de-dilla eliztarrena izan.

Bide onetatik zerbait egingo bada, batzar bat osatu bear luke Eus-kaltzaindiak, edo obeki: leendik daukan bat izeinatu.

Asko gera Euskalerrian Unibersidade baten gosez gaudenak, aunitz ori ba-dugula ta ez dugula intzirika gabiltzanok; baiña lege orrelakorik iritxiko bage, ez dakit gauden bezela ezer aundirik egiterik izango ge-nuken: batetik euskalzale jakintsu gutxi ditugulako ta bestetik izkuntza bera oraindik eskas samar daukagulako.

Joseba Intxausti, O. F. M.

Fabian Loidi: Bear bada umekeri bat nijoa esatera, baiña eus-kal giroa duen billera ontan ausartzen naiz agertzera. Alegia, olerki gaietan, literatura gaietan aurrera joan, aldizkariak, batza-rrak eta abar egiten dira eta aurrera goaz, emen gai ederrak ibilli